

НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ФІЗИЧНИМИ ОСОБАМИ: СУЧАСНИЙ СТАН, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Ладані Ангеліна

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
економічного факультету
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Артюшок Костянтин

*доктор економічних наук, доцент,
завідувач кафедри економіки та фінансів,
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Механізм надання соціальних послуг фізичними особами ґрунтується на положеннях Закону України «Про соціальні послуги» [1], де чітко розмежовано діяльність осіб, які надають послуги без ведення підприємницької діяльності, а також визначено умови компенсацій за таку діяльність. Для непрофесійного догляду розрахунок компенсації здійснюється як різниця між прожитковим мінімумом та середньомісячним доходом сім'ї. Для професійного – діє погодинна ставка у розмірі 70% мінімальної зарплати, але не більше 360 годин на місяць.

З метою впровадження цих положень Кабінет Міністрів України затвердив відповідні порядки оформлення документів і призначення компенсацій (постанови № 859 [2] та № 1040 [3]), а Національною соціальною сервісною службою реалізовано комплекс заходів щодо навчання представників громад, автоматизації процесів, а також моніторингу реалізації цих компенсаційних виплат.

Станом на 2023 рік в Україні надавали соціальні послуги понад 37 тисяч фізичних осіб, що є значним показником з огляду на децентралізовану модель надання допомоги [4]. Водночас ступінь охоплення громад цим інструментом залишається нерівномірним: попри те, що 76% територіальних громад ввели посади фахівців із соціальної роботи, близько 100 громад досі не створили належних умов для виявлення потреб і призначення відповідних послуг [4].

Цей факт вказує на певний інституційний дисбаланс, адже саме на рівні громад має бути організовано виявлення осіб, які потребують догляду, оформлення документів і контроль за якістю надання послуг. Без розвиненої локальної соціальної інфраструктури цей інструмент ризикує втратити свою ефективність.

Попри очевидні переваги (гнучкість, доступність, наближеність до потреб населення), механізм залучення фізичних осіб до надання соціальних послуг супроводжується низкою проблем. Серед них:

1. Високий рівень адміністративного навантаження на органи соціального захисту, пов'язаний із перевітками доходів, оформленням заяв, обробкою звітності.

2. Недостатня інформованість населення щодо можливості отримання компенсації, особливо в сільських громадах.

3. Відсутність системної підготовки осіб, що надають послуги на непрофесійній основі. Це може впливати на якість догляду, особливо коли йдеться про осіб з тяжкими формами інвалідності або людей похилого віку.

4. Неврегульованість питань відповідальності за неналежне надання послуг, відсутність механізмів оцінки ефективності діяльності фізичних осіб-надавачів.

5. Недостатня цифровізація процесів призначення, особливо в громадах із низьким рівнем ІТ-оснащення.

Ці проблеми потребують комплексного підходу, який має включати навчання, технічну підтримку громад, підвищення мотивації фахівців із соціальної роботи та вдосконалення нормативної бази.

У контексті розвитку соціального захисту в Україні, інститут фізичних осіб-надавачів соціальних послуг може стати ефективною відповіддю на виклики, пов'язані з кадровим дефіцитом, зростанням кількості осіб з обмеженою мобільністю та посиленням ролі громад у системі публічного управління.

Для цього необхідно:

- розширити функціонал інтегрованих інформаційних систем для автоматизації процесів;
- забезпечити методичну підтримку територіальних громад у питаннях оформлення компенсацій;
- запровадити стандарти якості для непрофесійних надавачів соціальних послуг;
- забезпечити державне співфінансування додаткових витрат, пов'язаних з організацією навчання та супервізії таких осіб.

У перспективі – розвиток моделі «домашнього соціального патронажу», що базується на поєднанні фахового нагляду і участі членів громади у догляді за вразливими категоріями населення. Такий підхід дозволить не лише охопити більше отримувачів послуг, а й сприятиме

соціальній згуртованості та зменшенню тиску на інституційні форми догляду.

Окрему увагу слід приділити ролі територіальних громад як базового рівня, відповідального за впровадження механізмів компенсації та організацію соціального догляду. В умовах децентралізації саме на громади покладено основне навантаження з виявлення потреб, формування реєстрів осіб, які надають і отримують послуги, а також моніторингу якості надання соціальної підтримки. Проте рівень підготовленості громад залишається нерівномірним.

Для покращення ситуації доцільним є запровадження національного мінімального стандарту інституційної спроможності громад у сфері соціального захисту. Такий стандарт міг би включати вимоги до кадрового забезпечення, рівня цифровізації, доступності базових послуг, регулярного навчання працівників тощо. У свою чергу, громади, які не досягають базових показників, можуть бути включені до програм інституційного зміцнення за підтримки держави чи донорських організацій.

Ідея делегування частини соціальної відповідальності громадянам (через оплату послуг фізичним особам) не лише вирішує проблему дефіциту персоналу, але й має важливу соціальну функцію. Участь у догляді за іншими – це форма соціального капіталу, що підвищує рівень довіри та взаємної підтримки в громадах. Особливо актуальною така модель є у сільській місцевості та прифронтових регіонах, де часто немає стаціонарних установ, а допомога має надаватися в максимально мобільному форматі.

До того ж, залучення родичів або сусідів до догляду за вразливими особами дозволяє уникнути інституціоналізації – тривалого перебування в інтернатах або лікарнях. Це не лише гуманний, а й економічно ефективний підхід, який відповідає загальноєвропейському тренду розвитку так званої «community-based care» [5].

Сучасна модель надання соціальних послуг із залученням фізичних осіб в Україні демонструє високий потенціал, але потребує подальшого системного доопрацювання. Її ефективність значною мірою залежить від здатності органів місцевого самоврядування не лише адмініструвати, а й якісно координувати всі ланки процесу. Надання компенсаційних виплат фізичним особам має супроводжуватись розвитком методичної підтримки, цифрових сервісів і професійного навчання. В умовах зростаючих соціальних викликів та бюджетних обмежень такий підхід може стати основою для більш стійкої і людиноорієнтованої системи соціального захисту. Система надання соціальних послуг фізичними особами в Україні має значний потенціал для розвитку як один з ключових елементів сучасної моделі соціального захисту. Вона є відносно новою, але вже довела свою

ефективність в умовах обмежених ресурсів і воєнних викликів. Для досягнення стійкого результату необхідна консолідація зусиль центральної влади, місцевого самоврядування, громадських організацій і самих громадян – як отримувачів, так і надавачів послуг. Такий підхід дозволить не лише підвищити якість життя вразливих верств населення, але й зміцнити соціальну тканину українського суспільства в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про соціальні послуги. Закон України № 2671-VIII від 17 січня 2019 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
2. Деякі питання призначення і виплати компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги з догляду на непрофесійній основі. Постанова КМУ № 859 від 23 вересня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/859-2020-%D0%BF#Text>
3. Деякі питання призначення і виплати компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги з догляду без здійснення підприємницької діяльності на професійній основі. Постанова КМУ № 1040 від 6 жовтня 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/859-2020-%D0%BF#Text>
4. Публічний звіт голови Нацсоцслужби про підсумки діяльності за 2023 рік. URL: <https://surl.li/epnvkg>
5. Empowered communities as providers of care. URL: <https://surl.li/kmvyb>